

სელის-მოწერა:

ტფილისს, «ივერიის» რედაქციაში
შოაწმინდის ქუჩაზე, შიოყვის სახლების ზე-
მოდ, სახლი № 5.

ქუთაისს, ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიო-
თეკაში.

განცხადება მიიღება ქართულსა და რუსულს
ენაზედ.

«ივერიის» ფასი

ერთის წლისა, გაგზავნილ ჟურნალსა. —
სახვედრის წლისა . . . . . 3მ. 50კ.
თითო ნომერი . . . . . 1მ. 5კ.

თუ საჭიროება მოითხოვს, რედაქცია გაასწო-
რებს და შეამოკლებს დასაბეჭდად გამოცხადებულ
წერილებს.

ს ა ზ ო ლ ი ტ ი კ ო და ს ა ლ ი ტ ე რ ა ტ უ რ ო გ ა ს ე თ ი .
გამოდის ხუთშაბათობით

გაზეთი ივერია გამოვა 1878 წელს
იმავე სახით, იმავე პროგრამით და ისევე კვი-
რადი ერთხელ, ხუთშაბათობით.

ფასი ერთის წლისა, გაგზავნილ თუ გა-
უგზავნელად, შეიღი მანეთია.

სელის-მოწერა მიიღება დილისათვის სწა-
თილამ ნაშუადღევს ორს სხათამდე ტფილისში,
«ივერიის» რედაქციაში, რომელიც იმყოფება
შოაწმინდის ქუჩაზე, შიოყვის სახლების ზე-
მოდ, ქანანოვის სახლში, № 5.

ქუთაისში ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბ-
ლიოთეკაში.

ტფილისის გარედ მცხოვრებთა შეუძ-
ლიანთ დაიბარონ გაზეთი «ივერია» ამ ად-
რესით: **Въ Тифлисъ, въ редакцію
газеты ИВЕРІА.**

სამიხედილი I. საქართველოს მატთანუ: («ივერიის» კორ-
ესპონდენტები). — ჯუგაანდამ, გურჯაანდამ, თიანე-
თდამ, სურამდამ, ხაშური. — II. საშობლოტი-
კო მიმონილვა. წვრილი ამბები. — III. გლეხური
სიძეურები. — IV. რამდენამე სიტყვა რიგანის „საწერის
დღანის“ უქონველობაზედ. V. კარბლოვისა. — VI. ფიქრი
და შენიშვნა. — VII. შვილი მოხუცებულის გამზის (სერ-
ბული მოთხრობა) (შემდეგ).

საქართველოს მატთანუ

(«ივერიის» კორესპონდენტები)

წერილი ჯუგაანდამ 7 თებერვალს 1878 წ. გათავდა
ს. გურჯაანში სუღია მამასახლისის აჩივანი (?). გა-
თავდა და ხალხს გული თან და თან უფრთა და უფ-

რთა ემძვინვარება, მატთანუ დროდის დაიმშვიდა: დამძვინვარე-
ლობის მწვადის სუნი მისდიოდა... თანაც «აღიღობა-
ბა» (შობა) კატარა მისსველელი იყო. თან და თან
ახლოვდებოდა იგი და თანაც ერთ ალაგას ერთი «რა-
დაც ამბავი» საიდუმლოდ მზადდებოდა. მინდოდა ამ
ამბის შეტეობა. ამასობაში დამიგვიანდა, ამისათვის
მომიტევეთ, თუ ცოტა გვიან გაცნობეთ, ისიც ჯუგა-
ანდგან, მატთანუ «ტელეგრაფი» გვაქვს რამდენსამე
ზინს... აი ეს ამბავი თუკმე რა იყო: ს. გურჯაანში
სცხოვრებს ერთი ფრანგი გასუქებული გლეხი კანა-
ს—კანაშელი—ჯ—შე, რომელიც (თუკმე შეხედო-
ბეგ ის ნოდანა, ისეგ ის თომას იმავე ტყავით) ამ-
ზანტავნობისაგან ყველას მალეიდგან დაჭყვივის—
«ვინა ყრისანთო!» მართალი უთქვავთ: «ჭიანჭველას
რთა ფრთები გამოუვა, ღმერთი მამინ გაუწყებება»,
აი ამ ტეტი-კრეზმა რა მინდოდა: მე სხვა გლეხთა
ტოლი აზრ ვარ, მინდა ჩემი გრამებით აზნაური გავ-
ხდეო. უარს სოფელს, უარს და რამ ვერა განდა რა,
ეს მონიერსა: დაჭმანტიყა მამასახლისი, მწერალი და
ორიგ სხვა; კანტა კანდაკვრეგინა და შეადგენინა ქა-
დალდი, სოფლის მატეირად (ორას სამოცი კაცის მა-
ტიერად!) მოაწერინა ხელი და შეამწებინა მამასახ-
ლისს—ვითომც სოფელს სურს იმ კრეზ-ტეტიამ მეო-
რე გილდის მოწმობა აიღოს. გაიგო სოფელმა—
ს—კანაშელი კანტავისუფლებითა, ჩვენ მატეირ ხე-
ლი მოუწერინათო... შეიქნა ყავანი. გაუგზავნეს კანტი
მამასახლისს: «სოფელი გთხოვს აქ მადლიო» (იმ დროს
ის ს—კანაშელთან ნუნუსს სვამდა); იმან მოსწერა:
«არ ვიცი რაზედ სჩივითო, ჩემი ვაღის სოფლის ხელ-
მოწერილი ქადალდი შევამოწმოვო... გაცხანდა ამ-
ზედ «ნოდანების» ხროვა... ამასობაში «აღიღობა-

ბა» მოვიდა, ხარბიენ ბუხებოვით მკალილოები, ყვე-
ლას მხრიდგან მოისმოდა «აღილო» ჟღერდა ხუთის
რამთვესსა (ამთვესსა) ქრისტე დაბადებულა,

შობა გათენებულა, მადლი მახარობელსა,
სახლო, დმერთმა აგაშენოს, სახლო, და!»

მოითუთხნა აქა-იქა გურჯანელობა ღირის ქონში,
ჩაიხრჩეს თავი ღვინოში, მერე ამ სიძვირეში! რაცა
გამოფხიზლდათ, დაიწყეს რაც-რაცი... მოვიდა სხალი
წელიწადიც, აი გაიხრდაეს! თაფლის ხსენება ახსად
იყო! იმდენიც არ იყო, რომ ზატა ეელი ტემცხიძია-
ნებიათ! მოვიდა მეთქი ახალი წელიწადი,—ერთი რა-
ღაც უშნო, უღაზათო! ოთხი კაციც არ დამთვრალა
ღვინით, რომ არ იყო რითი დაითრობოდნენ? წყლე-
ბიც მაშინ გაყინა და გაუწყნათ ღმერთი. იმითი ძაინც
ეყარნათ ზატა გულა-გუხანაი! ახალ წლის მერე დღეს
«ნოდარეები» მოჭყვინენ ყაყანს შემოხსენებულს ამბავ-
ზედ, გამგონენ გამომგონენ და ვიღასაც დააწერ. ნეს
«არმა» ესე და ესე შენი ჭირიმე ნაჩაღნიკოვო...»
ზედაც დაატანეს: «ეგ მამასახლისი ჩვენ არ ამოგვირ-
ჩევია; ვინც დააყენა, იმას უმამასახლისო. რესე და
ესე შენი ჭირიმე, გუბერნატოროვო, ძალად მოგვაჩე-
ჩეს მამასახლისი, არ გვიხიდა, ღმერთმა ხომ იცის,
და გოსოვთ ყე აგება როგორმე გამოგვაჩეჩოვო, ეხ-
ლავე ყაღბის ქაღალდების შემოწმებას მიჭეო ხელიო,
გზირ-ჩაფრებს გვაგაღებინებო, თავისზე დიდს ფეხ
ქვეშ უგორდება და ჩვენისთანას ფეხებს გვიბრახუ-
ნებო...» დაწერეს, ჩადეს ბუდეში და გაუგზავნეს გუ-
ბერნატორს. შეე სამასამდინ კაცმა მოაწერა ხელი,
ბოლქოსაც სამმა სუღამ ხელი მოაწერა და ბეჭდებიც
ჭსოხლიშეს...»

ახლა ის «ნოდარეები» და მათთან მთელი გურ-
ჯანის ანჩევანის განმეორებას მოელის. განა ტყუილდა-
თა ვთქვით, გურჯანელები ფრანციელებს ჭგვანნო:
ამათ ძა-მავონინა ჭყავთ, გამბეტაცა, დიუფორიც,
ჟიულ-სიძონიც და... ლუბილანიც... რადიკალებიც ბე-
რია, ბონაპარტიელებიც, ორნეალებიც და სხვანი იე-
ლებიც და აღებიცა ... მოვიდა წყაღურთხევეც... მო-
ვიდა, მაგრამ წყალი სადღა იყო! ორ დღეს ავსეს
ქვანები და ნავიც სამ დღეს ივსებოდა წყლით და ნა-
ხევნათ ვერ მოიყარა— იქნე ქვანებში აკურთხეს; წირ-
ვა რო გათავდა— მღვდელ-მოთავან-დაიკვანა გამოძე-

კრიდნენ «ნავისკენ» გალობითა: «ხმა უფლისა წყაღ-
თა ზედა.» წინ და უკან «ნოდარეები» ხატ-შანდლე-
ხელად აკურთხებოთ მიიკავებოდნენ. კაი დღეც იყო ნთ-
ლილებს!.. წყალს რო აკურთხებდნენ, ერთ მხარეს
ზატარძლობა იდგა, ამ დღეს იციან ზატარძლების საყ-
დარს გამოყვანა; მერე მხარეს «ნეფიანები»—ნოდა-
როები აკურთხეს წყალი.. ხალხმა დაიძახა: «მოთავ-
რი ნავში ჩადეთ ყე, კაი მოსავალი მოგვარ...» მოი-
წვიდეს მოთავარი შუაში... ისეთი წეწვა, ჯბუგუნა იყო,
შენი მოწონებული ყე! როგორც მოვიდნენ, ისეც წა-
ვიდნენ უქმეები....

შეიგრა ტყე, მიხლონი; მთა და ბარი! ბევრი
ფურცელი მოიჭრა, კაკალი, ლეღვი და სხვ. ბევრ
გენასს შემოაწადეს ჭიგო; ბევრი ღობე მიწვა გვერ-
დზე უმარგილობით... შემას რო აწავის ანებებენ,
მარა ეშმაკი და ქაჩი ჭქნან!

ესეც ესე, ჩემო ბატონო, ნურას უკაცრათ.
სხვას, რაც დამავიწყდა, მერე ვაღვიანებ...

ცხვილოელის თანამოაზრე.

ბურჯანნი. გურჯანის სახალხო შკოლა ეს მე-
სამე წელიწადში გადადგა; მარამ ღმერთმა აშოროს
მას ის სიღარიბე, ის ყოფლის მხრით შეიწროებული
მდგომარეობა, რაც მას წარსულს ორს წელიწადში
გადახდა თავს. წარმოიდგინეთ, რომ ამ შკოლას მუდ-
მივ არა ჭქონია (ვინ იცის შემდეგში რაღა ეხვევა!)
არც კარანდაში, არც მელი და არც სხვა წვრილმანი
სამოსწავლო ნივთები... გარდა ამისა, არა ჭქონია მუდ-
მივ (და არც ახლა აქვს მუდმივ) შუა საშინელს სი-
ციფიკეში, როდესაც უსუსურ ზატარა ბავშვებს ხელ-
ფეხს ჭსძრავდა სიციფე და ზირის სახეს უღურჯე-
და... მელ-გრინფელს ვეღარ იჭერდნენ ხელში. მარამ
ეველა გარემოებათა წინააღმდეგ ზატარა ბავშვები—
მოსწავლენი მანც ხშირათ დადიოდნენ შკოლაში. მო-
სიარულე მოსწავლეთ რიცხვი ოც-და-ხუთზედ ნაკლე-
ბი არა ყოფილა წარსულ ორ წელიწადს.

ეხლა, ამ უამად შეიძლება ვთქვათ, რომ გურჯანის
შკოლა ჩინებულს ქონებით მდგომარეობაშია: ქაღალდი,
კარანდაში, კალამი, მელი, წიგნები, საწერი ფიცრები,
ეველა საკმაო არის; მოსწავლეთ რიცხვი ძალიან გა-

რადღა: ერთნაღით 35 მოსწავლე ბიჭია, სულ გლეხები: 6 სამძეხი და 29 ქართველი; 14 მოსწავლე ქალია, 13 ქართველია და 1 სამძეხი: სულ გლეხებისა, ამით გარდა ამ შკოლაში ქსწავლობს ყრუ-მუნჯი 14-ის წლისა, რომელიც ერთი წელიწადია, რაც ბეჯითად დაიარსება შკოლაში; ეს მუნჯი ქსწავლად ვითხოვლობს თავისუფლად; მისთვის საკუთარი ანაზნა მძეხს შედგენილი ხელის თიხების სხვა და სხვა გამოხატულების ნიშნებით; ეს ნიშნები მუნჯმა წმინდათ იცის

მთელი მოსწავლეთ რიცხვი, რომელნიც ამ უმაღლეს ელემენტარულ დაიარსებაში შკოლაში (თუძეც ამის თანა სიცივეში შეშა ხან და ხან გვაკლია ხოლმე) — არის 44, ხოლო რომელნიც ხან არიან, ხან არა 3. აქედან ყველას შეუძლიან დაინახოს, რომ ბავშვებს სწავლის ხალისი ათქმინებეს: ცემა-ტყეპას დედ-მამა-ძმებისაგან (რამდენიმე სახლობიდან ჩუმათ მოდიან შკოლაში), სიცივეს და სხ. ბევრს არა აქვს ქალამანი, წინდა, ქუდი, ჩოხა, ახალუხი, ზერანგი და კიდევ ბევრი რამ სხვა.

მთელი მოსწავლენი ოთხ განყოფილებათ არიან განყოფილნი: ზირველი შესდგება 6 მოსწავლისაგან; ესენი ქსწავლენ თავისუფლათ ქართულათ, — ამ ცოტა ხანში რუსულიც დაიწყეს; იცინან ნუმერაციის მილიონადის ორის ზირველის ანოთეტიკის მოქმედებით თავისუფლათ, მიხვედრილნი არიან სხვა ორ მოქმედებაზედაც; გავლილი აქვთ მშვენივრათ საზოგადო ფიზიკური გეოგრაფიის განყოფილება, რბუნების კანონი და სხ. მეორეში 11 მოსწავლეა — სწავლენ კითხულობენ და იცინან ნუმერაციის 1000-დინ. დანარჩენი ორი განყოფილება სხვა და სხვა დროს მოსულ მოსწავლეთაგან შესდგება.

ესლა ბევრი მსურველია სწავლისა, მარამ უაღვილობისა გამო შკოლა ვერ ახერხებს მათს მიღებას და მხოლოდ აიძულებს დღე-დღეზედ მიგიდებოთ. სტოლები რომ არ არის, ათი მოსწავლე ფეხზედ დგას ხოლმე. ახალი სტოლების დასაკეთებლად ფულის ახლა მოველით უფ. დირექტორისაგან. გვაკლია მეტის მეტად შეშა და შეძთხვევითი საჭირბოებისათვის ფული.

ს. გუჩუა. შკოლის მასწავლ. პ. კ — ეი.

თიანეთი. 2-ს თებერვალს. ჩვენს სოფელში ვაყების სასწავლებელი დიდი ხანია გახლავსო გამართული, სადაც ქსწავლობენ ჩვენი საწავალი გლეხი-შვილები. ჩვენ გლეხებს ყველას გვიხარია, რომ ჩვენი შვილები სწავლობენ შკოლაში. 1874 წელში გავარდა ხმა, რომ ამ ჩვენს სოფელ თიანეთში გაიხსნება ქალების შკოლაცაო. ამან კიდევ უძიფრო გავკამხინარულა და აღტაცებით მოველოდებოდით იმ დროსა, როდესაც გველინსებოდა ქალების სასწავლებლის გახსნა; აი ის დროც მალე გვედინდა. 1875 წ. ოკტომბრის სამში მოგვივიდა ქალების მასწავლებელი ზ. ნ. ორი-სამის დღის განმავლობაში მოვარგოვეთ ორმოცამდისინ ზატარა ქალები და მივარბათ ახალ დაწინებულ ქალების მასწავლებელს, რომელმაც ზარაკლისის შემდეგ დააწყებინა სწავლება ჩვენს ზატარა ქალებს. ჩვენ დღემდის იმედი გვქონდა, რომ ახალგაზდა განათლებული ქალი გავიზდიდა კარგს დეებს, სინიდაისინს, ღვთის მოყვარეს და საქმის გამკეთებელს ქალებს. ჩვენ იმისი მოწყადინე ვიყავით, რომ ჩვენს ქალებს ესწავლნათ კარგი ჭრა და კერვა, რეცხვა, უთობა, ქსოვნა და ამ შკოლიდან გამოეყოფოდნათ ზატაროსანი სინიდაისი და ღვთის მოყვარეობა, რომელნიც, როგორც მოგესსენებათ, ქართველობაში დიდი საჭირაო გახლავსო. მაგრამ ვაი თქვენს მტერს, ჩვენი მოლოდინი არა მართლდება. ხო მოგესსენებათ ქართველები უბედურები ვართ. ეს მასწავლებელი ქალი რადგანაც ახალგაზდა უნათესაო, ობოლი ქალი იყო ისე გვეყანდა ყველას მიღებული, ვითარცა ჩვენი ნამდვილი შვილი და ჩვენის ქალების განმანათლებელი. მაგრამ როგორც გამოაჩინა ბოლომ, ანამც თუ გვიანოლებს ქალებს, ანამედ გვინებ უძიფრო დაუხშო გონება და სრულიად დაგვიმხეცა ჩვენი ზატარა ქალები. როგორც მოგასსენეთ, ყველასთან ისე კადნიერთა ვიხსლებოდით ხოლმე ეს ჩვენი მასწავლებელი ქალი, როგორც თავის სახლში. ეს ზატარის ცემა იმან ვერ იშენია კარგად და მიხეო ენა-მტანობას ხელი, და ერთის მეზობლიდამ მეორე მეზობელს უზიდავდა ენებს და თვითონაც ბევრს უმატებდა, კიდევ იმ მეზობლიდამ მესამესთან, მესამედან მეოთხესთან და ისე არიან ჩვენი თიანეთი. ამას კიდევ ჯანი გავარდეს, მაგრამ ბევრს ცოლ-ქმარს შუაც ისეთი შფოთები ასტებს, რომ

ღმერთმა ყველა დაგვიფაროს ამ წინის შფოთებისა-
გან! ეს ყველამ ბოლქმ შევიტყუეთ, რომ ერთი ერთ-
მანეთში შფოთები სულ იმისი ენისაგან მოგვივიდა
და ყველამ აჭყარა გულის ამ შატვი-ცემულ ქალს. სკ-
ვირგული რამ არის: დღეს რომ ვინმე ცალანძლოს,
ხვალ ისე მივა იმის სახელში, როგორც კარგი მეგობ-
რად და გაუფენს იმისთანა ენებს, რომ თვითან სახ-
ლის შატვიანსავე შეარცხვენს და ბოდიშს მოახდები-
ნებს.—ერთი ესეც უნდა ვიკითხო: ნეტავ, სოფლის
საზოგადოება ვაღდებულა არის იმისი დისა და ძმის
შენახვისა? თითქმის ეს საში წელიწადია აქ არის და
ჯერ ერთი ლიტრა ზური არ უყიდნია, სულ შატვი-
ლებს აწიფებენ გამომცხვარ ზურებს და ვაი იმ შა-
ტირდის ბრალი, ვინც დილით გამომცხვარ ზურებს არ
მიუტანს და სშირად ქათამსა, კვერცხებსა, ერბოსა და
სხვასა. ხვენ რომ ნებს აღარ ვაძლეოთ ჩვენ ქალებს,
გვანაგვენ და ისე მიაქვთ. ვაი სავარჯიშო, რა კარგი
განათლებაა შატვირდების მასწავლებელი ქურდობას ას-
წავლიდა?!... ამასაც მოგახსენებთ, მოსწავლე ქალმა
რო არა მიუტანოს რა, ერთ ორ თვეს ხმას აღარ
გასცემს და ანც არას ასწავლის. ამას შატვირდები
ძლიერ თაკილობენ და მეტი რა ჯანია, დედ-მამამ რო
არა მისცეს რა, უნდა მოიზაროს და ისე მიუტანოს.
ეს კარგი ბატონო, მიუტანონ შატვირდებმა თავის
დედ-მამისაგან მოხარული და ნაქურდალი, მაგრამ ახ
ერთი გავყვით ამ ჩვენს შატვირდებს შეკლასი და
გავსინჯოთ რას აკეთებენ. ქალები დილით ადრე მი-
დიან შეკლასი და თავის დროზედ სწავლას მოჭეკებინ,
მაგრამ ერთი-ორის საათის შემდეგ ოსტატი ქალი გა-
სსეირნებლად გასლებათ ხოლმე სოფელში და ჩვენი
საწავლი ქალები ვი დაშობინ მასწავლებლის ქალის
დის ხელში. ეს აღამიანც გახლავსთ ერთი საშინელი
კაპასი, კარგა ხნის ქვრივი, ავის ენის შატვირდი. ეს
ქვრივი თავისებურათ დასჭვივლებს ხოლმე შატვირდ
ქალებს და კიდევან ბევრსა წესემს, თუ ვინმემ არ გა-
უკეთა რასაც უბრძანებს—ნეტა თუ ესეც მთავრობი-
საგან დადგინებული მასწავლებელია?! თუ ესეც მას-
წავლებელია, ისეც ის წესობს, რომ ჩვენმა ქალებმა
იმისგან არავითარი მკალითი არა ისწავლონ. ის
გვიჩვენის ჩვენვე გამოვიყვანოთ ჩვენი ქალები შეკ-
ლიდან და წინადა და შატვირდის ქსოვნა მანც ვასწავ-

ლოთ შინა, სხვა არა იყოს რა. ამასაც მოგახსენებთ,
რო თუ სადმე წვეულება ვაიძაროთ ეს შატვირდები
დანიები გინდა დაშატვირდული არ იყვნენ აუცილებელი
სტუმრები არიან წვეულებისა. ქალების მასწავლებელი
პ. ნ. აიღებს ხოლმე დიდს ჯიხვებს ხელში და თან
სვამს და თან დაძღვრის ერთგვარს სიძღვრებს და
თუ ვინმე დედაცნება არ დალივა ჯიხვებითვე ღვინო,
აუტყვის ჩხუბს, ცალანძლავს და ეძახის გაუნათლებელს
მხედს და კიდევ ღმერთმა იცის რეებს ვტყვის ხოლ-
მე. ნეტა განათლება ის არის, რომ ქალებმა ჯიხვებით
ღვინო სვან?! ეს კიდევ არაფერი, იმხარულად, სვას
და კიდევან დიანძლოს, მაგრამ... ეჭ, ბევრს სხვა მა-
გალითებსაც მოგახსენებდით, მაგრამ რა გამოვა!
მთქმელს გამგონებ უნდა. ახა, ვისაც გესმის ჩემი
სიტყვა, ერთი დაფიქრდი შენს გარდას და კარგათ
გამოიკვლიე რა სინიღისი უნდა მოჭეკვით ჩვენს საწ-
ვალს შატვირდებს შეკლიდამ ამისთანა მასწავლებ-
ლის ხელში?

გლეხი ზ. დ.

სურამი 5 თებერვალს. მოხდა დიდი და საოცარი ამ-
ბავი. დღეს სურამში მატარებლით მოიყვანეს ტატოს ამ-
სნაგი ალერწიანი, რომელიც დაეჭირათ ს. მოხისში.

თათრული ანდაზა: ძუბით ვერ ჭბოვ, იქნება
შეკვდესო. ხირადნებით ექუბნენ მაგას, ვერ ნა-
ხეს, მაგრამ უეცრად შესკვდრით დაიჭერეს მოხისელებში.

ამას წინადა აქ რომ მოეზარათ ზურები და ქერები,
იმისი მომზარავი დაიჭირეს საშურში და სურამის გამომ-
ძიებელმა გავზავნა „ეშტაფით,“ როგორც აქ ქასიან
სოფლიდამ სოფელადის გორის საზურობილეში. გზაზედ
თურმე გაეჭვით მოხოსელებს და აი იმ ავასავის ძუბნა-
ში შესვდნობათ მოხოსელებს ალერწიანი, რომელიც
მოსულაიყო მოხისის დუქანში არაყის გადსაკვრელად —
მუცლის გვრემს აწუხებდა თურმე იმ საწავლსა...

მოხისელებმა, რომ დანახეს ალერწიანი, დაიძახეს
თურმე: აინივა, ჩვენ რომ ვეკებთ ეს ის გაცი არ არის?
ამის გამგონს ალერწიანს — შემოფოთებულს გაჭტევა მოს-
დობია. მაშინ მივარდნილა ერთი გლეხი და შეუხურია;
ალერწიანს იმ დროს დაუტლავა ორ ჯერ მამასხლისზე
რეკლევკი, მაგრამ იმის ბედზე ასტდენია. ის გლეხი,
რომელსაც დაეჭირა ზირველად, დაჭრილია ორგან (სურ-

მეუღლე და მკვლავად.) მეორე ამხანაგი, რომელიც ქუე-
ფა იქვე (ტატოს გარდა სხვა ამხანაგიც ქუელა)
გაუფრესლავს და გაქცეულა.

გამომიბუქლმა შეიყვანა თავის ოთახში, დიდ ხანს
ახსარება ათხრობანა. იმან აღიარა, რომ მართლაც, მე
და ტატო ერთად გამოვეპარეთ სპარტომროსს, მაგრამ
მომინვე გავეყარეთ ერთმანეთსა და ამ უკანასკნელ უა-
მბედის ერთმანეთი არ გვეხსნა. ახლა რომ ამ ხანებ-
ში ტატოს ბევრი ფულეა გაუჩნდა, მიმიპატიუა დროე-
ბის გასატარებლად და კიდევაც ვატარებდითო. მართა-
ვით ვიღაც წარაფი, სოკდაგარი გავცარტვით, მაგრამ
სურამელი ხანუმაშვილის მოკვლასში მე არავითარი წილი
არ მიმიღესო. არ ვყოფილვარ; მაგრამ იმისდა საუბედუროდ,
ხანუმაშვილის ცოლმა და შვილმა სტენეს ალერწიანი.

ერთად შემოვარდნენ ავაზაკები და გატყეს წანდუ-
ბი, ამოიღეს ფულეები, მაშინ ეს—ალერწიანი იღვასა-
რებთან. ფანარი ხელში ეჭიჩა და მეორებს უთ-
ხარა: მოჭკალით ეგა, თორემ ჩვენ ეს ამბავი არ შეგე-
რებაო.“

ალერწიანი იქმნება 24 წლისა, არის შუა ტანისა,
მკრთალი, შავწყურისანი, ცოტათი ჩოფურა; აცვია
მკვლავად—ნაცრის ფერი ჩეჩქესა. გასამეხული ჰეჩანგი
მინიშეთ, ავაზაკს გასამეხული ჰეჩანგი!) ვინც ელავა-
რება, იმას ვასუსს აძლევს ღანძვით და გინებით.
ამდინებს უფურებს რაღაც მოშიშარის სხნათ, როგორც
სხეში ჩავარდნილი მგელი.

თუ გამოძიება ჭიდროთ დაიჭერს საქმეს, იმედის
მოწყობადება ბევრი საიდუმლოები, რომლის ძალით აქნა-
მდისინ ეს ავაზაკები ასე შუბლ ღიად მეფობდნენ...

ს. ბავრელი.

კარგი რომ ქვირდეს გი-
გვირდეს ავი რა საკვირველია!
რუსოველი.

საშუაღი. 10 თბ. მართლაც რომ ცუდი ბედისაა სურამის
რისტა. ბევრად განიჩქევა იგი საქართველოს სხვა ნაწი-
ლისაგან. სიღარიბე, გაჭირვება, ყოველივე ნაკლი აქ გამო-
ვლია. საითაც გაივლით, სასიამოვნო და კარგის ყუ-
რების დიხს სავანს ვერ ნახავთ. მაგრამ დასელავნე-

ბული კაღადი გულსაკვდავის სურათების გამოსასატყავად,
ხალხის ცხოვრებაში ბევრ სავანს იზოვის...

სურამის საზრისტაო მიძინებულა რაღაც გრძნეუ-
ლის ძილით.

მანც რომც კაცი უბედო იქნება და იმისი საქმე
მარცხად წავა, ის მაშინ მიეცება ან სიმთვრალეს, ან
სასოწარკვეთილებას. თუ სულ მოკვდა ეს უკანასკნელი
აუცილებელია. სურამის საზრისტაოც მაგ ყოფილა.
ყოველ მხრით გვესმის სასიამოვნო ამბები, ზო-
გან მართვენ სასწავლებლებს, ზოგან საამხანაგო ბან-
კებს და სხვა საზოგადოებისთვის სასარგებლო საგნებს—
ერთის სიტყვით ხალხი რაღაც ფაცა-ფუცში არის.

მაგრამ აქურტებს კი ჯერ უფრებდამ ბამას არ გა-
მოუცლიათ. მაგისთვის რათ შეიწუხებენ თავს—უშეგე-
ული ჭირი სჯობია, შეუჩვენარ ღსინსაო“.

მთელი სურამის საზრისტაო შედგება ორმოცდუ-
მეტს სოფლებისაგან, ამაში სამი-ათისი სოფელი სომ-
ხებისაა. დანარჩენი სულ ქართველები, რსები და იმერლე-
ბი არიან. მთელ საზრისტაოში ფანრით რომ იაროდ და
მიკროსკოპით განჩივროთ, ერთ შეოლას ვერ ნახავთ.
მგონი ქარელში კი იყოს.

განა არ არის უფრადლების დიხსი ეს სავანი და
მოკვლენა? რა მიზეზია, რომ ყოველგან იმართება და
გრცელდება სასალხო სასწავლებელი, აქ კი არა! აქ რა-
ღაც საიდუმლო რომ უნდა იყოს.

რაც მომივა, მომივა, მე სამედველავებას უნდა ვუ-
საყვადურო.

ეს სულ იმ მიზეზით არის, რომ აქ არა გვევს
რიგისანი ახალ გაზდა მდვდლები. აქ არიან რაღაც და-
მის წლისანი. ახალ გაზდები ძალიან იშვია-
თად მოიძებნებიან; თუ არიან, ერთს სამი ოთხი სოფელი
აბარია, ისე რომ არათუ შეუძლიან მოკვდა, არამედ
ვერც მოასერსებს.

სასალხო შეოლების ბედი და უბედობა ბევრად და-
მოკვირებულა ჩვენს მდვდლებზე, ამიტომ რომ ისინი
სცხოვრობენ იმ ხალხში, რომელსაც ეს საჭირება აქვს:
ხალხის ბედ-იღბალი, ავი, კარგი და რჯანის სი-
დუმლო იმათვის არის ცხადი. მაგათ უნდა იზრუნონ.

მეითხველს კი არ ეგონას, რომ ვითომ მსურდეს, რომი
თვითონ იმთ საკუთრად გამართონ და სასწავლონ შავი-
ლებს. არა, დიერთმან მოკვამოროს მაგისთანა წყალობა

თავის დღეში მკვას ან ვისურვებ, ამიტომ რომ ახლაც მასსოეს ძველის მღვდლების მოქმედება; მასსოეს როგორც სასეზე თავლს მცხოზდნენ და მსეში მანერბდნენ, რომ ბუსებს შევეწუხე; მასსოეს როგორ მიფლასავდნენ სოლმე ფესებს (უწინ იტოდნენ, დამნაშავე შაგირდს ჩამოჭვიდავდნენ თავლდმა და ფესის გულზე სტემდნენ სასაზავებოთ.) და როგორ წაალებში ვიყავით მღვდლის ჯალბის გაუტანელ ბრძანების გამო. ანა, რათ შევაწუხოთ ისინი, მსოლოთ მე ის მინდა ვსთქვა, რომ ჩაგონონ, აჩვენონ გზა სიძარტლისა და სატკებლახა სწავლისა. აი მე რა მინდა ვსთქვა:

მღვდლებს შეუძლიანთ იქონიონ გლეხებზედ დიდი გაგულენა. იმათი თითო სიტუვა, თითო რჩევა გლეხისათვის წმიდა და დაურღვეველია, მსოლოდ, რა საკვირველია, იმათი, ვისაც იავისი თავი უცნობებია სანდო და მატეოსისანი პირად . . .

მე კარგად მასსოეს, როცა ყმაწვილი ვიყავ, როგორც სოფელელები სადამ-სადამობით მუშაობის შემდეგ მოგროვებოდნენ მღვდლის სახლის წინ. გამოვიდოდა მღვდელიც, დასნდებოდნენ იქვე ტდებულ ლოდებზედ და მოსაიფობდნენ. მაშინ ყველა გლეხი ჭკითხავდა თითო რჩევას. მაშა მღვდელიც მისცემდა, შეძლების დავარ რჩევას. უსაფულოც რომ ყოფილიყვნენ იმისი რჩევანი და წურთხანი, მანინ გლეხები დიდის სიამოვნებით ისმენდნენ და ასრულებდნენ, რადგან მღვდლის ნათქვამი იყო. მაგრამ ეჭ, ვის უნდა გაავრონ! ტურცვი კედელს, ტურცვი!

ამ ჭზრისავე უნდა ვიყვნეთ ხალხის ცრუ მოწმუნობაზე და მკითხველის მიმდევრობაზე. ისე კვირა ან გაიჯლის ზაფხულში, რომ ათობით ან გამოიარონ მწიკრებმა შესალოცავათ და მკითხველს საკითხავად. ჩვენში ყოველს დელეს, ბოგინს, ხეობას აქვს თითო ნიშნეულება. ზოგან ამბობენ, ეშმაკებია, ზოგან ჭინკები. საცა ეგულებათ ესენი, სანადლოც რომ მისცეთ, დამით ან გაიჯლიან, და თუ გაბედეს გაიარეს, მაშინ ვითომ ან გაგიჯლებიან ან პირები დაგვრისებათ. . . .

აი ეს უფრო ვალად ჭქევს მაშა მღვდლებს, რომ ჩაგონონ, მაგრამ რის ჩაგონება, როცა თვითონ ხელს უწყობენ მკითხველს; . . . ამის შესახებ მე შემიძლია მოგიყვანო მაგალითად ფრანგები, რომლებშიც ეს მავნე სენი სრულაობით არის ახსნილი: იმათის მატრების წყა-

ლობით—ყველა ფრანგმა იცის და ჩაგონებულიც აქვს რომ ეს ყველა სიტრუა და თუ გაბედა და მივიდა მკითხველს, მაშინ ის გამოგდებული იქნება ემელებისაგან, შეჩვენებული მამისაგან. ამისგამო კრიდების მაგაებს, როგორც ეშმაკი მღვდლებსა . . .

აქაური შოკლების საქმე, დიდი ხანია შავის ბედისა ჭყოფილა. რომელ სოფლის გლეხსაც საუბარი დაუწყო ამის შესახებ, ტაიგებ ერთსა და იმავე ჩივილს რომ „ბატონო, გამოვიდეთ ფულები, ავაშენეთ სახლი შოკლისათვის, მაგრამ ამავალმა და შთამავალმა სალიც შეჭამეს, ფულებიც.

მე ზედ მიწვინით ვიცი სამი ოთხი სოფლისა, რომ ასე ყოფილა. მაგალითად სუტამი, ბეკამი და სხვა.

ხსენი გამოგვებმა ყვირილით: შოკლები გვინდა, მატრონი ანა გვევს! მაგრამ ვერავის ვერ გაავრონეთ. ვის უნდა გაავრონ—ჩვენ გუდა-ბოიკა თავდა-ზნაუტებს, თუ ინდოურივით გასიებულ მოხელეებს? ნეტა ერთი—სახლსო შოკლების ზედამხედველი ერთხელ რათ ან დაიჯლის და ან ტაიგონებს ამ ჩვენის სახლის დიდლებს!?

ბ.

საპოლიტიკო მიმოხილვა

წმრილი ამბები. აღმოსავლეთის საქმის მომავალ გარდაწვეტაში რასაკვირველია საბერძნეთსაც ექმნება თვისი ჯეროვანი მონაწილეობა. თუმიცა საბერძნეთი აქამდისინ თითქმის სრულიად ჩაჩუქებული იყო და აწავითარ მონაწილეობას ან იღებდა ომიანობაში, მაგრამ მისი მნიშვნელობა ბალკანის ნახევარ-კუნძულის მომავალ მონაწილეობაში იმ გვარია, რომ მასაც ექმნება ხმა და კენჭი. ამოელი ევროპა ჭგომნობსო, ამოებს გაზეთის *Independance Belge*-ის რომელიც გოტრესზონდენტია, რომ ბერძნის გვარტომობას უნდა მიეცეს ჯეროვანი განვითარება და მით ასცილდეს ევროპას სლავიანის ტომის თავ-დაცვლა. ამ აზრისა ანაინ მეტადრე ინჯლისი და იტალია, თუმიცა ამ ბოლოს დროს ეს ორივე სასულემწიფო უჩრედა საბერძნეთს ზომიერებას და შეწყობა რებსა. ჯერ-ჯერობით ვი მტკიცედ უჩვენეს ბერძნებს თვისი თანაგრძნობა მით, რომ შეიმავრეს ოსმალეთთან ან დასავჯინეს მას საბერძნეთი. იტალიის დემოკრატებს

საბრუნებელ საბერძნეთის საქმისათვის შეწყვეტეს და დასმარებას. დენკერლმა გარბინა დამი მისწერა წიგნი თავის შვილს მისტრტის, რომ უქვეითობის გამო ვერ დაკრძალა ჩემს გუნდსა და შენ ისმარე უკველი დონისძიება აგები იტალია დაქმნის საბერძნეთსა. დღეს დღით მე-ნოტრის მოსვლია ათინიდაში წიგნი, რომლითაც ატყობინებენ, რომ საბერძნეთის სატანტო ქალაქის უმაწვილ-კაცობა დიდის სინხრულით ამოიხრჩხეს მას თავის მოთავედ. მას იტალიის ყველა საბერძნეთის ძალა საბერძნეთს მიუდგება, თუ ასალი შეტაკება რამ განდგა. გამბეტას დასის გაზეთის „République Française“ ახრითაც, მომავალ კონფერენციაში დიხრული ადგილი უნდა მიეცეს საბერძნეთსაც. ან დავივიწყეთ, რომ ბალკანის ნახევარ კუნძულზედ სლავანთა გარდა სუფიკენ აგრეთვე ბერძნებიც, რომელნიც ჭკუით, ხეობით თუ მხნეობით არამც თუ არ დაუკარდებიან მაგლითებ, ბოლგარიელებს, არამედ მათზედ უპირატესნი არიან. გარდა ამისა არ უნდა დავივიწყეთ, რომ საბერძნეთი არის ზღუდე შემოსევისათვისა და ერთგული მეგობარი ყველა ლათინურ სახელმწიფოთათვისა.

— ძალიან ადვილად უნდა თურმე ღონდონის სასოგადობა, როდესაც ამბავი მისვლია, რომ სონტაქს ნება არ მიუცია ინგლისის სამხედრო სომალდებისათვის დარდნელში შესვლის შესახებ. მეტადრე იმ გარემოებას შეუწყობია ღონდონი ვითომ რუსეთმა გაათავა თავისი ომიანობა იმით, რომ დაუმეგობრდა რუსეთს და მით ცოტად თუ ბეჭდად ფეხი მოსდო ინგლისისა და ავსტრიის შორის ზავს ან ზავისათვის მოლაშრაკებას.

— აი რას ამბობს აღმოსავლეთის საქმის შესახებ ინგლისის გაზეთი „Times“: რუსეთისა და რუსეთის შორის ომიანობა შესწუდა და დადგა ასალი, უფრო ძვილი და სპიში ხანა აღმოსავლეთის საქმისა. ადვილად მოსაზრებელი იყო, რომ რუსეთი დამარცხებული გამოვიდოდა რა სახელმწიფოთანაც (ევროპის) უნდა ეომნა. დღეს ეს საქმე რუსეთმა აღასრულა და სხვა არც ერთი სახელმწიფო არ დახმარებია რუსეთს. მაგრამ საქმის სამუდამო დაბოლოება მაინც ძნელია. ერთმანეთის შერიქისტიანე სახელმწიფოთა შორის ისე ისე სუფიკენ როგორც უწინ. ბოლგარია, ბოსნია, ჭერცოგოვინა და თვით რუმინიც განთავისუფლდნენ რუსეთის ფლობელ მისგან, მაგრამ ამის მაგივრად ვინ დაუწყებს მათ პატ-

რონობას. ჯერ-ჯერობით რუსეთი, მაგრამ შეუძლებელია, რომ მისმა მიფლობელობამ დიდხანს გასწიოს. განთავისუფლებულნი ვრევიცაები და დამოუკიდებლად აღიარებულნი სამთავრონი ასლის მიფლობელობის ქვეშ იმავე მოუთმენლობას იჩენენ, როგორც რუსეთის დროს.

როდესაც გარდაწყდება ასლი დაპრობილ ვრევიცაების ბედი, ავსტრია თავს დაიჭერს თავის საბერძნეთსა და შეიძლებს, მეტადრე ინგლისის შეწყობით, დაბრკოლება აუტყვოს საქმის იმ გარდაბოლოებას, რომელიც მოასწავებს მისთვის ვნებას და ზარალს. ერთის სატყუით რუსეთი. რომელიც დასძლია რუსეთის წინააღმდეგობა, დგას ესა ევროპის პირდაპირ, და მხოლოდ ესა არის წარმომდგარი ნამდვილი აღმოსავლეთის საქმე.

რუსეთმა ჩაიგდო ხელში მიფლობელობა, და თუ მან თითოეულ სახელმწიფოთთან ცალკე დაიჭირა საქმე ადვილად შეიძლება აჯობოს ამ თვითოეულ სახელმწიფოს და შეიძინოს საბერძნეთსა, რომლის დიხსი არ არის.

— ინგლისის გაზეთის „Daily Telegraph“-ის სტამბოლიელი კორესპონდენტი იწერებს, რომ ვითომ რუსეთს სრულიად შეუწყობდა რუსეთს, არ უპირებს დეპანის გაზეთის კონფერენციაზედ, რადგანაც იგი იმ ახრისა თურმე, რომ ჩემი საქმე გათავდა და დანარჩენი ევროპისთვის მიმინდვია, რაც უნდა ისა ჭქმნას.

— ინგლისის გაზეთს „Standart“-ს სწერენ სტამბოლიდამ, 10 თებერვალს: როგორც იმის, დიდი, მთავარი (ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძე), შეიტყო თუ არა, რომ რუსეთი თანახმა არ არის შეკავების პირობებისა, სტამბოლზედ მისვლას აპირებს. სონტაქსის სასახლეში მინისტრები შეყრილან. მათ შორის ბევრს ჭსურს დაჭყვევს რუსეთს.

გარდა ამისა მოვიდა შემდეგი ოფიციალური ამბავი დიდის მთავარისა: „დღეს (ე. ი. 12 თებერვალს) დამის 4 საათზე რენის გზით მოვედი სან-სტეფანოს, *) სონტაქსის ნება-რთვით დღეს შედიან (სტამბოლში?) პრობრაქსისკის პოლიცი, უახსებო; კანკის როტა ჩემთან არის. რუსეთსა და გვიცალებს ადგილი, სტანციაზედ მიმეგებნენ ბერძნის სამდვდელოება და მეჭმედალი-ფაშა. მშვიდობიანობასა. ჯარი კარგად არის.“

*) სან-სტეფანო სტამბოლზედ რვა კვირისაგან არის.

მღვთის სიძლიერები.

დედა ჩემო, გამათხროვე
 რას უყურებ რასაო,
 ჩემი ტოლები გათხოვდნენ,
 გაუყენეს გზასაო;
 შეილებით სავსე არიან
 გვერთ უსხედან ქმარსაო,
 რჯასს ემსახურებიან
 სახლს უკვლიან გარსაო.

მადლიდგან გადმოვიხედე
 მოედანს დიდი ერიო,
 ის ჩემი მეგობარი მიჯნურნი
 ათას გაუკაცში ერიო,
 შავხედე არ შამამხედა
 თვალს ცრემლი გადმოქერიო.

ქარი ქრის, ქარი დუღუნებს,
 მადლა ჩარდახში უბერვს,
 შიგა წინ ქალი ლამაზი
 მოვის ვერანგსაც მიკვრავს.

აგი გითხარ, დედათილო,
 ნუ გამგზავნი წისქვილშია,
 იქ ბიჭები დამხვდებიან,
 ჩამავდებიან სირცხვილშია.

შენა საჩ სკედის მომკვლელი
 წამლის დამდეგი წყლურხედა,
 ნეტა როდის კვირსები
 შენ დაგეკონო გულხედა.

ჩემქვს მინდობს გადვიხედე
 ნისლი იდგა შავის მთისა,
 სამი ქალი თივას ჭთობდა
 სამივ ჩემქვს ბატონისა,
 სელში ეჭირათ ტყელები,
 შირი ჭქონდათ აღმასისა,
 სიმღერასა დასმარდნენ
 როგორც ანგულასნი ცისა.

მე აქედამ ვერა გხედამ
 ნისლისა და ბურისგან ;
 შენ უჩემოდ როგორა სძლებ
 მიკვირს შენი გულისგან?
 მეზავრი მუავს შევერებული
 მუდამ შენი კითხვისგან.
 ვინც რომ არ დამივიწყებ
 შენის გარვის გულისგან,
 დამივიწყებ გარგათ მკვანდე,
 მე მჭირს ჩემი ბედისგან.

სოიელა ცრუგო, მტუენო,
 საბრუნვისა მასეო,
 ზოგას აიყვან ცათმდინ
 ზოგას უკუღმა აქცეო.

ზოგიერთა გლეხი კაცი
 ცას ავა, როდი ჩამოვა,
 ქალაქში ქაშებს იყიდის,
 შინ ბაკა-ბუკით ჩამოვა...
 დასჯერდეს მამის ვლანებსა
 თორემ იქვე ჩამოვა.

გაოღენიმი სიტყვა რიზიანის „საწერის დედის“
 უმონველოზაზედ

„...Въ наше время нѣтъ ни у одного народа алфавита такъ хорошо приспособленнаго къ языку, какъ у грузинъ“.

БАРТОВЪ.

„...Если смотрѣть на грузинскій алфавитъ въ отношеній къ самому грузинскому языку, то нельзя не сознаться, что онъ удовлетворяетъ всемъ условіямъ: едва ли это не есть совершеннѣйшій изъ всѣхъ существующихъ алфавитовъ. Каждый звукъ выражается особымъ знакомъ, каждый знакъ постоянно выражаетъ одинъ и тотъ же звукъ. Во всѣхъ европейскихкихъ языкахъ есть камень претяженія, — орфографія; для грузинъ, благодаря совершенству ихъ алфавита, этой трудности не существуетъ“.

ПЕТРЪ УСЛАРЪ.

ყოველი ქართული და მათან ყოველი გულისთ მოსურნე ქართულის ენის შესწავლისა, ვაღებუღიან მიაქციანს უფრადღება ქართულის ანბანის“ სიმშვენიერეს, მისს აუარებელს ღირსებას და მისს გამონატულებას არ დაუკარგოს წერის დროს ის სიმშვენიერე, რომელიც შეადგენს მისს უტილობელს გუთვნილებას.

ვინ არ იცის, რომ „ქართულს ანბანს“ ცალი არ მიაქიება ახსად და ისრეთი ანბანია, როგორც კი შეუძლიან მსოფლოდ წარმოიდგინოს სხვა ტომის გაცნა.

„ქართული ანბანი“ სათითაოდ შეიტყავს ყველს იმ სმებს, რომელთ წარმოთქმაც კი შეუძლიან ქართველს და უკველს შემთხვევაში ერთის ხმის გამოხატავდა აქვს ერთი და იგივე ნიშანი. ამისათვის ქართველისათვის რაღაცაა ან აჩვენებს. წარმოიდგინეთ ბერძნული, ფრანგიული, ლათინური, ინგლისური, ნემეცური, იტალიური, რუსული და სხვ. ანბანების უკარგისობა რაღაცაა გრძელის შესახებ: რუსმა იცის თვის ენაზედ ლაზარაკი და რასაც სწორეთ ლაზარაკობს, მას სწორეთ ვერ დასწერს: МІРЪ (ქვეყანა, მსოფლიო) და МИРЪ (შვიდობიანობა), БІТЬ (ჭამა), ЕСТЬ (არის); წარმოიდგინეთ: И, І, Ы, ІІ, ІІІ, Ы, ЫІ, Ъ, და მათი წერის დროს ხმალების სიმკლე. „ქართულს ანბანში“ ამ გვარს რასმეს ადგილი არ აქვს; ქართველი—ნასწავლი და უგიცი ერთსა და იმავე სიტყვას ერთნაირად დასწერენ. მაშასადამე ქართულს ერთი ათად ადვილად შეუძლიან ისწავლოს „წერათვის“, სანამ რუსს, ან სხვა გვარ-ტომის გაცნა; ქართულს ამ შემთხვევაში მარტო ის შრომა მოუვა, რომ ბერძნული,—დაიხსომოს ხმა და ნიშანი ხმის გამოძისტეული და მეორე,—ისწავლოს ამ ნიშნის რიგისი გამოხატვა, ესე იგი გარგის ხელით წერა.

აზა გვინია რომ „გარგის ხელით წერას“ (კალიგრაფიას) ვინმე რაცხდეს ანა დიხსად ზრუნვისა. „გარგის ხელით“ წერა ბევრს შემთხვევაში ფასდაუდებელია და სანატრელი: რამდენია, რომ „გარგის ხელით“ გადამწერს თავ-გაწეწილი დაეძებს.

ვიფიქროთ ისიც, რომ „გარგის ხელით“ წერა სიუფთავეს, სიფაქიზეს მოითხოვს, რომელიც განვლენას იძინებს. ის, ვინც ერთში აგ-გარგის აჩვენს, მეორეშიც ადვილად შენიშნავს *). იგი ადვილად ეკიდება გა-

მოძიებლობის გრძნობას აგ-გარგის გარჩევინათვის უკველ საქმეში *).

მეგახედეით ვიტყვი: არ შეიძლება „გარგის ხელით“ მწერალი გარგი მკითხველი არ იყოს; მაგრამ შეიძლება კი ყველა გარგი მკითხველი „გარგის ხელით“ მწერალი არ იყოს. აქ საჭიროა ითქვას რა არის „გარგის ხელით“ წერა? ამ კითხვის პასუხი დიხსია ურადლებისა და ისე უბრალო არ არის როგორც ბევრი წარმოიდგენს.

„გარგის ხელით“ ბევრი ჰსწერს; ერთს ერთის წერა მოსწონს, მეორეს სხვისა და სხვ. მაგრამ არ შეიძლება ერთის „ხელით“ მეორისას არ ჰსჯობდეს.

„გარგის ხელით“ დანაწერის პირველი დიხსებაა გარჩევა—რომ ის ადვილი წასაკითხი იყოს სწავლულისთვისაც და უსწავლელისთვისაც როგორც კი შეიძლება, მეორე ის, რომ ასრების გამოხატულება სასიამოვნო იყოს თვალისთვის; და მესამე—რომ რაც შეიძლება ცოტა ადვილი ეჭიროს **).

საქართველოში მწიგნობრობა ჰყვავდა წარსულ საუკუნეში და მანვე დაბადა „მესსიანთ ხელი“, რომელსაც აქამომდე ქართულ ენაზედ აზა „ხელი“ არ უდრის; ამ „ხელის“ დიხსებანია: ადვილი გარჩევა ასრებისა, მათი თანასწორობა (სიმეტრია), სილამაზე და ცოტა ადვილი. ეს ხელი წმიდათ დაცულია აქამომდე ალექსიევ-მესსიანთ გვარში. ვის არ წაუკითხავს დავით რეკტორის (ცუკიას) ნაწერები, დიმიტრი თუმანოვისა, გუბრტისა და სხვ.

ახლა წარმოიდგინეთ, რა საჭიროებას შეადგენს „გარგი ხელი“ სახალსო სასწავლებელთათვის; რა საჭი-

*) ბევრი მკვლევარს, უმეტესად ჰელიოზი; მე ამას უარს არ ვყოფი. რომელიმე საქმის შექსწავლაში, მისის „გარგის“ უფასობაში ნიჭის გავლიებას, მისს განვითარებას უძღვის წინსწავლის სურვილი, რომლის მოსწავლეში აღორძინება უოველის დედ-მამის და ოსტატის ვალია.

ბევრს თათლი მისთვის უფარს, რომ ის ცუბილია, გარგია და მოსწონს; ამა ბავშვს ვაუღლებთ, ავებოვებთ სწავლის სივრცით, სურვილს და სახავთ, რომ იგი მას შეიყვარებს; ამა ისე სწავლობდებოთ სწავლის ძირს, როგორც გურამიძელი ამბობს: „სწავლის ძირი მწარე არის, გენწეროში გაცუბილდების...“

*) აქ არ შეიძლიან უმაწვლილი არ შევადარო ნორხის მტენარეს გამოჩენის გეოს შესახებ: მტენარე, მდილი პირველიდ-განვე იმ მიწა-წყალსედი, რომლის სყოფიერებამ, ჰავის მდ-მოქმედების თანხმად, ჩაუდგა მას სული, სოცოტსლეე—გერაიტანს მიწა-წყლის გამოცვლას და პლე თუ გვიან «ან გერს იცვლის, რ სყოფს».—ბავშვი, რომელიც პარაობითვე შესხვევია სისარმაცეს, ცუდათ გვებას, იგი გერ მიფთვისება ბე-ჯითობას, გულოდგინებობას—ისე, რომ სისარმაცის მლოლი არ გაქსდგვდეს მას უოველს მოქმედებაში. ესევე ითქმის გარგის ხსისათის ბავშვსედაც.

**) შეიძლება ათი ბეჭდური სტრიქონი ერთმა დასწეროს—გამტობსუიოს სახეგარ თაბასედი, მაგრამ გარხეულის ხელით კი არა; შეიძლება ესევე სტრიქონი მეორემ თაბასის მეზვედსედი დასწეროს, მაგრამ პირველსედი გარხევათ კი; მაგრამ მისეც ზოგს ის მოსწონს, ზოგს ის; მლოც სუცეცი უფარს, ზოგს უო-ფოლიო, იმისი არ იყოს.

როებს შედგენს იგი იმ სასწავლებელში, რომლის
 ოსტატმა თვით, შეიძლება, „გარკვი სელით“ წერს ან იცის?!
 ყველა დამეთანხმება, რომ სახალხო სასწავლებელთათვის
 და საზოგადოებრივ განათლების „გარკვის სელით“ წერის
 დედანი მისწრობას.

ამ მოკლე ხანში დავასრულებთ „საწერის დედანის“
 შედგენას (დაბეჭდვით), რომლის ჯეროვანი ყურადღება
 და მის მიერ ჩვენის ხალხისთვის მოსალოდნელის
 სარგებლობის აღიარება ყოველის ჩვენგანის წმიდა
 ვაჟია.

ნუჩავინ დაიშურებს ჩვენთვის ამ შრომაში დაბე-
 გებას, სიმართლის თქმას! ვისურვებთ, ვისაც შეძლება
 აქვს რაიმე სარგებლობის მოტანისა ჩვენთვის ამ საქმი-
 ში—ან ემსგავსოს „განსმელსა მას ლელვსა, ცუცხლად
 დასადეკლესა“...

ესთხოვთ ყოველთ აღმზრდელთა, მასწავლებელთა—
 ერთის სიტყვით ვისაც კი გამოცდილება აქვს ბავშვების
 აღზრდაში, დაგვემხრონ ამ წმიდა შრომაში!! *)

სოც. დემოკრ. პარტია.
 1878 წ. 3-ს თებერვლის.

პ. კ—ვი.

ფიქრი და უმნიშვნა

I

იმ სხვა და სხვა საგანთა შორის, რომელთათვის
 ინიშნება ეს დრო გამოშვებითი საუბარი, უმთავრესი ყუ-
 რადღება მიქცეული იქნება კავკასიის რუსულს მწერლთა-
 ბაზედ. იმდენად განშირდა ჩვენში რუსული მწერლობა,
 თან და თან იმდენად ვრცელს ადგილს იპყრობს და ფუ-
 ვებს იმაგრებს იგი ჩვენს ცხოვრებაში, რომ მასზედ
 სიხუმე შეუძლებელია მისთვის, ვინც ცოტადენად მაინც
 ადევნებს თვალ-ყურს გარემოცულს ცხოვრებას და გულ-
 გრილად ან უტყუარს ამ ცხოვრების ავ-გარკვიანობას, ბედ-
 სსა და უბედობას. მართალია,..... ჩვენი ცხოვრება და ბედ-
 ილობა იმ გარკვად არის მომართული, რომ რუსული ლიტე-
 რატურა მთლად, საზოგადოდ, მთას იქით თუ მთის
 აქეთ, ღიხს შესანიშნავი და ცნობისათვის საჭირო. მარ-

თალია, ჩვენს ნიადაგზედ იქნება აღმოცენილი რუსული
 მწერლობა თუ რუსეთში, ორივე უნდა იქონიოს კაცმა
 მხედველობაში და ორივეს უნდა ადევნოს თვალ-ყურს.
 მაგრამ ამ ორთა შორის განსხვავებაც არის. რუსეთის
 მწერლობა იმდენად ღიხს შესანიშნავია, რამდენადღაც ღიხს
 შესანიშნავია თვით რუსეთის ცხოვრება, მისის ჭკუისა
 და აზრის მიმართულება და წარმატება. რაც ხეივანი
 და გამოხადები რამ ახალია რუსულს აზრს და ჭკუა-
 გონებას არსებობს სატატო ქალაქის ყურნალ-განათო-
 ბაში. ეს არის რუსის საზოგადოების აღმზრდელი და
 იმავე დროს მისის სურვილისა და მიდრეკილების გა-
 მომთქმელი. მასთანადე თუ საჭიროა ჩვენთვის რუსეთის
 ცხოვრების გაცნობა, საჭიროა იმავე საბუთით იმ ლი-
 ტერატურის გაცნობაც, რომელიც დასტრიალებს მას და
 სულს უდგავს.

რასაკვირველია, რუსეთის ლიტერატურაში მოიბე-
 კება ზოგჯერ ბევრი იმისთანა რამ, რომელიც ერთგვარად
 შესანიშნავია რა ენაზედაც და რა საზოგადოებაშიაც უნდა
 გადატანილ იქნას. ამაზედ ლაპარაკი საჭირო არ არის.
 მისი მნიშვნელობა ცხადია, როგორცდაც ცხადია ახლის
 ცოდნისა და აზრის შეთვისების საჭიროება, ვისიც და
 სადაურიც უნდა იყოს იგი აზრი.

რაც შეეხება ჩვენს აქაურს რუსულს მწერლობას, ე. ი.
 კავკასიისას, მის მნიშვნელობას და ღიხს-შესანიშნავობას
 ჩვენთვის სხვა საბუთი უძვეს. მას ან შეუძლიან იქონიოს
 ანც ერთი იმ თვისებათაგანი, რომელიც მოსდევან რუ-
 სულს მწერლობას რუსეთში და რომელიც ზემოდ
 იყენენ მოსსენებულნი. თუ მოკლებით ახალს აზრს და
 მეცნიერების ახალს ღვაწლს ჩვენს ე. ი. აქაურს რუ-
 სულს მწერლობაში, ვერას ვპოვებთ. მეცნიერების ახალი
 ღვაწლი და ახალი აზრი ნდომულობს თანთო გზას, გავლილ
 ადგილს, ჰრავალ მსმენელს. ჩვენში რა უნდა? ნუ მოჭით-
 ხავთ აგრეთვე ამ მწერლობას ნურც რუსის ხალხისა და სა-
 ზოგადოების სურვილს და მიდრეკილებას, ნურც მის აღზ-
 რდას და წრთვას. ჩვენი აქაური რუსული მწერლობა მომ-
 რაობს და იღვწის ანა იმ ადგილას, სადაც სუფევს რუ-
 სეთის ხალხი და რუსეთის საზოგადოების ბუდე. ვისაც
 რომელასამე ხალხისა და საზოგადოების აღზრდა უნდა,
 ვისაც ჭსურს საზოგადობრივის აზრისა და სურვილის
 მიმართვა, იგი უტკეკლად მონახავს იმ ნიადაგს, სადაც

*) ესთხოვთ უმორჩილესად «დროების» რედაქციას ეს წერილი
 გადაეჭდოს თვის გაზეთში და მით მოგვიმართოს სელი. პ. კ—ვი.

მის სურვილს და ნდობას უფრო ვრცელი და უფრო მტკიცე დაკმაყოფილება მოკლეს. აქაურს რუსულს მწერლობას ვი თქვამთ უკან განსაკუთრებული ნიადაგი, ალსავე განსაკუთრებული თვისებებით, გარემოცული განსაკუთრებული ჭკერით. მისი მნიშვნელობაც ჩვენთვის განსაკუთრებულია და ჩვენის აზრით აი რაში მდგომარეობს.

ჟერ უნდა მოგახსენოთ, რომ ჩვენ აქ სრულიად არ ვეხებით სახელმწიფოს და საზოგადოებრივ ცხოვრებას. ამ მხრით ჩვენი ქვეყანა სათრეველას ერთს დადს ურემზედ გამოდებული. სითაც ვაწევს ურემი იქით მიდის სათრეველაც. ეს ყველასთვის ცხადი და უეჭვია. მაგრამ აქ თავდუბა ერთგვარობა და იწუება მრავალი სხვა და სხვა თეორიებისა, რომლითაც განიხილა ჩვენი ქვეყანა და რუსეთი. ენა, ჩვეულება, წესიერება, ისტორია. ყველა ეს შეადგენს იმ განსაკუთრებულს ნიადაგს, რომლის მიუხედავად შეუძლებელია საღისის ცხოვრებაზედ ზედმოქმედება, მისი წარმატება და მისის კეთილ-მდგომარეობისათვის საზოგადოებრივი მოღვაწეობა. დღეს ამ ნიადაგს დასტრიალებს რუსეთის ცხოვრების ზედმოქმედება. მაშასადამე საჭიროა შეამავალი ამ ნიადაგისა და ზედმოქმედის შორის. ამ შეამავლად უნდა იყოს ადგილობრივი რუსული მწერლობა. იგი იმდენად ღირს შესანიშნავია და ცნობისათვის საჭირო, რამდენადც იგი გულწრფელად ასრულებს ამ თანამდებობას. თუ არა და მისი შრომა ფუჭია და გამოუსადეგო; უამისოდ იგი არის იგივე რუსეთის გაზეთი ან ყურნალი, მხოლოდ შინაობაში გამოცემული; კარგია თუ ავი, ჭკვიანია თუ სუფელი, მისი არსებობა ტყუილ-უბრალა, რადგანაც ამ გვარ მწერლობას აქამდისინაც არ ვეყოფილვარ მოკლებული.

მაშ დავაკვირდეთ ჩვენს შინაურს რუსულ მწერლობას, ავადვენოთ თვალს რომელი ადსრულებს იგი თვის თანამდებობას, როგორ ემსახურება ჩვენს გზა-დაზნეულს ცხოვრებას.

რუსული მწერლობა ჩვენში ახალი სტუმარია. გაზეთს „რეპუბლიკა“ არ ვისხენიებთ, რადგანაც იგი აუცილებელი კუთვნილებაა ჩვენის ქვეყნისა, იმის მსგავსად როგორც მაგ., ყოველ გუბერნიასში უნდა იყოს გუბერნატორი, ყოველ სოფელში მამასახლისი და სხვ. გაზეთი „რეპუბლიკა“ უნდა არსებობდეს ავი თუ კარგია, ემსახურება რასმეს თუ არაჟერს. იქნება ეს გარემოება რომან ყოფილიყო დიდი ხანია გაქარწყლებულიყო კიდეც.

რასაკვირველია, ყოველის გაზეთის, აგრეთვე „რეპუბლიკის“ სერიოზი თუ უსერიოზო დამატება ცოტად თუ ბევრად მის მოღვაწეობზედ ჭკიდაა. ამასე—შემდეგ იყოს. აქმარტომის ვამბობ, რომ „რეპუბლიკის“ არსებობა უნებურია, და ამის გამო მას ჩვენ სხვათრევე უნდა დაუწყოთ ყურება, ვიდრე იმ ყურნალ-გაზეთებს, რომელნიც თავის-თავად იდგენს სიტრატის სულს, თავის ნებით არსებობენ დედა-მიწაზედ. ამით სხვა ვასუხიც მოკვითებათ. რად გამოდის ახალი რუსული გაზეთი? რა მოთხოვნილება და საჭიროება უნდა დაკმაყოფილდეს? რა სამსახურს გაუწევს იგი იმ განსაკუთრებულს ნიადაგს, რომელზედაც არის აღმოცენილი და რომლისთვის მოღვაწეობა შეადგენს განსაკუთრებულს მოვალეობას რუსულის მწერლობისას ჩვენში? ამ ნიადაგზედ ახლად მოსულს სტუმარს ესე იგი, რუსულს გაზეთს უხვდება აქაური ქართულ-სომხური მწერლობა, რომელიც შეადგენს ამ ნიადაგის იმისთანავე აუცილებელს კუთვნილებას, როგორც ენა, წესიერება, ჩვეულება, ისტორია და სხვ. როგორ მიეგება ახალი სტუმარი ამ მწერლობას? ეს კითხვა ყოველად მიძევა და არსებითი. ამ კითხვის ვასუხი შეადგენს რუსულის გაზეთის თეორიობას ჩვენში, ამ ვასუხზედ არის დამოკიდებული იმ განზრახვის სიტყვად, რომლისთვისაც გამოდის რუსული გაზეთი (და მარტო ამ განზრახვითაც უნდა გამოდოდეს) ჩვენის ცხოვრების მოვალეობაზედ. აი ამ სავანზედ ვაკვირვთ ჟერ-ჟერობით საუბარს.

ჩვენში რუსული მწერლობა ახალი სტუმარია მეთქი. ამ ახალთა შორის უახლესი არის უფ. ნიკოლაძის გაზეთი „რეპუბლიკა“. მაშ ჟერ ამ გაზეთს მივმართოთ ჩვენი ყურადღება. მასშინძობაც ამას ითხოვს.

მომწონს ვაცი ყველგან ყოველ შემთხვევაში შიშ-მდიმარს, წარბ გაშლილი, გულ-ღია. მას ატყვის გულადობის და უშიშრობის ნიშანი. იქნება თავზედ ლაფის ისხავს და პირს ირცხვენს საქვეყნოდ, იქნება იძენს თვის ომეთა რისხვას და შეჩვენებას—არას დაჭსდევს. ღმერთმანი წარბს შეიძრავს, ღმერთმანი დაფიქრდება თუ! მშენ არ მომიკვდებ. იგი დგას შიშ-მდიმარს, გულ-ახლილი, თავ-მომწონე, თითქო მარტლას საქები და სასახელი ღვაწლი დაუდვია. მომწონს ეს თვისება. ამისთანა ვაცთან საქმის დაჭერა უფრო ადვილია ვიდრე იმისთანასთან, ვისაც დაერთვის შიშ-მოთხეობა, მშინძობა, თითქო თვითონაც არ იცის თავის თავ-

ვისა, — ჭკვიანის თუ სუფელი, კეთილია თუ ბოროტი. პირველი გეძებრება გულ-და-გულ, პირ-და-პირ გაგვიღებინებს თვის იდუმალ აზრს და სურვილს, გაგიშლის თვის ჭკუის და გულის საუნჯეს — აბა გაცდი და ძაქე. მართლად და საქებიც არის.

საქების აგრეთვე «აბოზორონი» რომელიც გულ და გულ დაჭსდებრება იმ საგანს, რომელზედაც გესაუბრებით. გულ წრთელად ასრულებს «აბოზორონი» თავის მოვალეობას. დასხე მის პატრონებს: მისთვის არავის არ უკითხავს, როგორ ფიქრობ ჩვენს სამშობლო მწერლობაზედაც, მაგრამ იმდენად ჭსწამს თავისი მოვალეობა, რომ თვითონვე ასწროებს და პირ მღიმიან, გულ ახლილი, აძლევენ პასუხს იდუმალს კითხვას. ბარაქლას... დაუფრთო უფრო «აბოზორონი» მის № 40-ში დაბეჭდილია მოწინავე წერილი: «ადგილობრივი მწერლობა» მართლაც, წერილი შეთხზულია «მშავის» თაობაზე და სომხებისაკენ არის მიმართული. მაგრამ როგორც სათაურის წერილი, აგრეთვე შიგა და შიგ ჩართული აზრი და სიტყვა პირ-და-პირ გვესება ჩვენს ქართველებს, და ქართულს მწერლობას.

გაზეთის «მშავის» რედაქტორს სამდურწავი გამოუცხადებია თურქეთის მკითხველთათვის, რომ ხელს არ მიმართავთ და თუ ამას იქითაც ასე ცოტა ხელის მომწერი მეუბლებოა იმელებულ ვიქმნებოა მოგჭსპო ჩემი გაზეთი და სამწუხაროდ ადვიარყო, რომ სომხები დიხსეულნი არ არიან ცალკე გაზეთის ქონებისათვის. ეს სამდურწავი უთქვამს «მშავის» რედაქტორს, «აბოზორონი» სიტყვით.

როგორც სჩანს, ძალიან გამწარებულა უფ. აწწრუნი-გული და «აბოზორონი» ნუგეშსა ჭსტემს: სომხების დიხსეებს რად უკიყინეო, შენს გამწარებულს გულისთქმას მეც დაკეთანხმებო ამ სიტყვებით რომ იყოს გაძობსტულიო: — სომხები «მცირე საჭიროებას» ხელკენ მათთვის ცალკე გაზეთის გამოცემაშიო. ერთის სიტყვით, «აბოზორონი» ეუბნება «მშავს», სომხებისათვის ცალკე გაზეთის გამოცემა არა დიხსო, რადგანაც მათ იგი არ უჭირებათო. რაც შეეხება სომხებს და «მშავს», მათი საქმე მათთვისვე მიგვიანდვია. თვითონ უფ. აწწრუნმა იცეს თავში. რათ მიუშვირს «აბოზორონი» ზურგი და რათ აკერეინს წისლი. ნეტა რად დაინდობდა პირ მღიმიან, წარბ-გამოღლი, უშიშარი «აბოზორონი» ვაი ჩვენი ბრადი,

რომ ზურგი არ მიგვიშვირის, მაგრამ «აბოზორონი» წისლი მანინ გვეცა. «აბოზორონი» წერილი მიქცეულას სართლად ადგილობრივ მწერლობისაკენ და რაც არის თქმული სომხურს მწერლობაზედ მომართულია აგრეთვე ჩვენსაკენ. მამ ჩვენი საზოგადოებაც «მცირე საჭიროებას» ჭხედავს თავისათვის ცალკე გაზეთის გამოცემაში ვინ უთხრა ეს «აბოზორონი?» ის ამბობს ვითომ ადგილობრივ მწერლობაში საზოგადოდ ხშირად მოიხრევა იმ ვაკრივე სამდურწავიო, როგორც წარმოუთქვამს «მშავს.» ქართულ მწერლობაში, როგორც გვასხვავს, არ უოთილა ამისთანა უცნაური სამდურწავი... «აბოზორონი» დაწმუნებულია, რომ ქართული მწერლობა ძალიან მცირე თანაგრძნობას ჭხედავს თავის საზოგადოებაში. ეს მოვლენა მისის აზრით დამოკიდებულია იმაზედ ვითომ აწინდელი ქართული (და სომხური) მწერლობა იღვწის საზოგადოების იმწილისთვის, რომელსაც ფესებზე ჭვიდა ქართული ლიტერატურა და რომელიც თავის ჭკუისა და გულის მოთხოვნილებას აკმაყოფილებს რუსეთისა და უცხოეთის მწერლობით. მოჭყოლია ქართული (და სომხური) ლიტერატურა მალამალ სიყვარში ფრენას და ჩივისო, რომ თანაგრძნობას არა ვხაკებო. მალალი ფრენა რა თქვენი საქმეაო, ეგრესულს მწერლობას (სხვათა შორის «აბოზორონი») მანებუთო. თქვენ მხლად მდაბიო და უმეცარს ხალხს უნდა მიჭმაროთო თქვენი მოღვაწეობაო. მაგრამ საქმე ის არის, რომ არც მაცი ინიჭი და თავი გაქეთო.

აქ მოყვანილ აზრთა თეორიულ განხილვას შეუდგებოთ შემდეგ; აგრეთვე შემდეგ მოგასხენებთ თვით «აბოზორონი» ჭკუა-გონების სიმღიდრეზედ და იმ მალალს სიყვარზედ, რომელსაც იხებებს იგი, როგორც რუსული გაზეთი. აქ მოგასხენებთ მხლად თუ როგორ ასრულებს «აბოზორონი» იმ თანამდებობას, რომელიც ზემოდ მოვისხენით და რომელშიაც სუფევს, ჩვენის აზრით, განსაკუთრებული მნიშვნელობა რუსულის გაზეთისა ჩვენში.

«აბოზორონი» აზრით ჩვენ, ე. ი. ქართულ-სომხური მწერლობა, განათლებულს საზოგადოებას არ უნდივართ და უმეცარ ხალხისათვის კი არ ვიცით არც ლაზარაკი არც მოქმედება. ამას ამბობს შუამავალი ჩვენის თავად ისტე საწყლის ცხვერებისა, ამას ამბობს ჩვენი წარმომადგენელი იმ ძალის წინაშე, რომელიც დასტრიალებს

ამ ცხოვრებას. «მე რადს დამაშვენებელია და რადს-
სთვის დავსტუბაო დედა-მიწაზედ ეს რადსა ქართული
თუ სომხური მწერლობაო» იტყვის „ობზორის“ მკით-
ხველი. რადის აქედ, ბატონო, ბატონო!...

(შედეგო აქება)

შვილი მოხუცებულის ვაჟისა

(შედეგო *)

III

მშენიერს ვაკე-მინდორზედ, რომელზედაც დუღუ-
ნიამ მიგრილებს სწრაფი მდინარე ტიმოქი, იდგა მცა-
რი ცისე გამზიგრადი. მის შორი-ახლო მოფანტულნი
იყვნენ სოფლები და მოხანდნენ ახალი მოწასტრები, აშე-
ნებულნი სერბიის პირველ ქრისტიანთაგან სადიდებლად
ახლად მიღებულის საწმენოებისა. იქით შორს განზი-
დულიყვნენ მთის ძალადი ტყეები, ტყეებით მოსილნი.

ამ გამზიგრადში აუშფოთებლად ატარებდა თავის
სიცოცხლის უკანასკნელთ დღესა მოხუცებული გამზა,
რომელმანც თავი დაანება საშუამოდ ბრწინვალეს კარს
მეფისასა. ჭლადს თავი მიხს დაშეებოდა; ისიც კი ემ-
ძამებოდათ ესლას მის მხრებს ოდესღაც ძლიერთ და მოწ-
ჰმულთა. მოხუცის ბრძნულს შუბლსა მოჭმატებოდა კი-
დეკ რამდენიმე ნაოჭი. არა ერთსეულ გულის სიღრმედაც
ამოუგენესია ოსურა და შავ-თვალთაგან გადმოჭსდენია
შწარე ტრემლი. ხოლო არაგინ მის მახლობელთაგან არ
იფოდა რის გამოა ასე მწუსარე და სკვდიანი მფლობე-
ლი გამზიგრადისა.

განსა თვით მოხუცი არ იყო ამ ქვეყნად ობ-
ლად დაწმომილი; მასსაცა ჭყვანდა ნუგეში, რომელსაც
ბევრნი სხვანი შენატროდნენ. იგი ნუგეში იყო მისი შვი-
ლი რადიშა. მარტო იგი დამთომოდა საყვარელის ცო-
ლისაგან, რომელიც ამ შვილის შობიარობაზედ გარდაც-
ვლილიყო. მოხუცს სულით და გულით უყვარდა თავისი
ერთად-ერთი შვილი. შეჭსარდა და სისარულით ვერ
ჭსდებოდა, შეჭყურებდა და ყურებითა სურვილს ვერ
იღავდა.

*) „ივერია“ № 6, 1878 წ.

ახლგანდა ღამისი რადიშა დიხსი იყო მამის სიყ-
ვარულისა. ჯერ სულ ცნებტის წლისა იყო და უხედნს
განადიკებულს ცხენს იმოწნილებდა! გადაკრულს ცხენს
მოასტებოდა და უშიშრად მიაქროლებდა, სკვი დახვდე-
ბოდა თუ ხნარცი სადმე, არაფერს მოაჩიდედა. მამის
მძიმე ჯაჭვის პერანგში ჩამჯდარი ფეს-და-ფეს მშველს
დაეწეოდა, მფრინავს მერცხალს ისრით შუა გააზობდა,
შავარდენს თავზედ არ გადიფურენდა.

ხოლო როცა იუნჯანი შეიყრებოდნენ ხოლმე სალ-
ხინოდ და მორიგი თასი ღვინით საგსე ჩამოივლიდა სუ-
ლის გასამხარულებლად და გულის გასათბობად, ვეკ-
ლამ იფოდა რომ უმაწვილი რადიშაც სელს წავლებს
მძიმე თასს და უსულოდ დაჭსცლის მოღხინეთა სადღე-
რძელს, როგორც გამოცდილი ძველი ვაყ-კარცი; მო-
ლოდ კი თვალები უფრო განუბრწინდებოდნენ და
უფრო ძლიერ დაუწეებდა ხოლმე ტემას უმაწვილი გული.

დააყვირებდა ხოლმე რადიშა ვერცხლის სავიჭს—
დაიწეობდნენ აქედ-იქით რბენას ბაზიერნი და მეჭინიბე-
ნი, ძაღლები მოჭყეობდნენ სტომას და რამდენსამე ხანს
უგან მთებსა და ტყეებში ანტედებოდა ხმაურობა ნადი-
რობისა, ყეფა ძაღლისა და თქათა-თქეფი ცხენის ფეხი-
სა, ერთი ყოფა და ამბავი.

ამ რიგად ატარებდა თავის დროს მამის-ერთა შვი-
ლი მოხუცებულის გამზისა. ნადირობა მისთვის შექცე-
ვა იყო, შუბი და ხმალი სათამაშო და ამ სათამაშოთი
ართობდა ხოლმე უსასკო გულსა.

მხოლოდ მაშინ კი დადონდებოდა ხოლმე მისი
ნორჩი გული, როცა მამას უყურებდა და ხედვდა, რომ
მოხუცებული მამა წელთა სიმრავლითა თან-და-თან ჭენე-
ბა და ჭენება, როგორც ძველი ჭანდარი, რომელსაც კე-
რს დაავლეს რა ვერც მესის დაცემამ, ვერც გრიგალთა
ქროლამ და რომელიც კი წინარ-წინარად ხმება, და მწუ-
სარედდა არსეგს წვერზედ გაშიშვლებულს ტოტებსა.

ბოლოს მოხუცი გამზა დაბრძვდა და მით წაერ-
თვა თვისის შვილის ნახვის ნუგეში. მაგრამ როცა კი
მის ხმას გაიგონებდა—ცრემლიანი ღმობიერებისა და სიყ-
ვარულისა ჩამოჭსცვიოდან ხოლმე გამქრდა თვალთაგან.
ბებერი გამზა ჭგრძობდა, რომ ბევრი ხანი აღარ დარ-
ხომია წუთის-სოფლად და თვით ეს წუთის სოფელიც
შეჭსძვდა და თვითონ სიცოცხლეც მოჭსწინდა. ხოლო

ჭსწუხდა, რომ საყვარელს შვილს უნდა გამოკეთხოვო; გული ჭსტიოდა, შვილი უნდა დამჩქსო აქ სხვერზლად მტრობისა და დევნულებისა....

ამ მოსუცის თავადის სასახლეში ანც კრთი ხატი არ იყო ჭრისტიანობის ნიშნად. ზოგერთს მაშინდელს თავადებს კი ესვენათ სასახლეში ხატები, რომელთაც ცბიერნი ბერძნები ურიგებდნენ სოფლე ახლად მონათლულებს. ამ ხატების მაგიერ ბებებს გამზას სასახლეში იდგნენ ბუთნი წარმართთა ღმერთებისა, რომელთაც ღოცულობდნენ გამზის მამა-პაპისა და რომელთა წინაშეც თვით გამზას ხშირად მუხლ-მოდრეკით აღმოუთქვამს თავისის სულის მწუნარება. ანამც თუ თვით გამზა იყო მხოლოდ წარმართი, ანამცდ უკველნი მისნი მსლეპელნიცა, შინა-მოსამსახურენი და თვით სტუმარნიცა, რომელნიც ეწვეოდნენ სოფლე გამზიგრადში, კეცა ჭსტნობდნენ ღმერთთა ჭრისტიანებისას.

მოსუცს გაჭსვიჭებოდა კიდევ გული და მალაღი მტნება ჭრისტიანობისა, მას ველარ მიეკარებოდა: იგი გაკრდასრული იყო და ბრმა. იგი შენატროდა მხოლოდ წარმართთა ღმერთებს, ღმერთებს რმისას და ბრმოლი-სასა და თავჯანს ჭსტმედა მამა-პაპის ღმერთების ბუთთა.

ერთსკელ დიღით გამზამ მოხიმო შვილი, გადუსო აღეჩნით ხელი შუბლზედ, რომელზედაც ჯერ სკვდას და მწუნარებას არ დაეჩნია თავისი ნიშანი, და უთხრა ნელასა და მისურსტებულის ხმით, რომელაც აღსასრულის მოსალოკებას მოსწავებოდა....

— მიიღე ჩემგან ღოცვა და გურთხევა, შვილო ჩემო! ღმერთნი შენთა წინაპართა, ღმერთნი, რომელნიც მკავალ საუგუნეს ჭხატრობდნენ და ჭფარადნენ სერბიის ერსა, და რომელთაც თავჯანს ვტედი მე, იუნენ მთარველ და მეოხ შენი, ჩემო კარგო! შენ გული გაჭს გმიჩისა! ემსახურე შენს ჭვეყანას და შენს მეფეს,—და რაღა სუეიჩი ბრძოლისა მიგიწვევს შენ სამხრად—წადი და გულ-და-გულ დახუდი რაზმსა მტრისასა. კბ იმისთანა თავ-გაწირვა, რომლისათვისაც ღმერთნი შენთა მამა-პაპათა მიანიჭებენ სოფლე კაცს სამარადისო სახელს და დიდებას. შვილო ჩემო, ნუ დაივიწყებ ჩემს ანდერძს! ნუ ჭტობ და ნუ უღალატებ შენთა წინაპართა ღმერთებს! ნუ ჭტობ და ნუ უღალატებ შენს სამშობ-

ლას ჭვეყანას და შენს მეფეს: გმობა და დღალტობა წვეულის მთელის ჭვეყნისაგან! სოლო მოერიდე მეფის კაცსა და სიგვდილი გერჩივნოს, ვიდრე ნახვამ ტატი-სა, რომელზედაც სხედან ნემანიხების შთამომავალნი. მეფეს ეჯავრები შენ იმიტომ, რომ შვილი ხარ დაცემულის მთავარისა; შენ ეჯავრები მას იმიტომ-რომ თავჯანს არა ჭსტემ იმ ღმერთს, რომელსაც ჭსტემენ მეფენი ნემანიხების გვარისანი. გურთხევა შენდა, ჩემო შვილო!...

IV

ბებერი გამზა გადიცვალა.

დაიკეტა რკინის ჭიის-კარნი ჭალაქისა და შავდ შეიღება მგლოვიანობის ნიშნად; დადუმდა ხმა მონადირეთა; მსლეპელნი, შავდ შეიმოხსენ, თმა და წვეკრი გამოუშვეს; გუმავნი შუბს ატარებდნენ, წვეკრით ძიხს დაშკებულს და თავადთა ჭუდას თეთრი ფრთა შავსედ შეიცვალა. თითქმის ცხენებიც კი როგოვრად გლოვის ხმით ჭხივინებდნენ თავიანთ გამოურებაში.

ჭხუგი რადიშა დაღრნებული და შეწუხებული დიდოდა მამის ჭალაქში. სახე გაუფითრდა და შუბლზედ დაეწერა მამე ფიჭნი, რომელთაც გატედიცვალს ესლა კი მისი სული. თუ დაინახავდა სოფლე იუნაგებს საღმერთად მსხდართ, მივიდოდა ისიც იშვიათად, მიუჯდებოდა სოფლე მათს წრეს და დიდის წუერვილით ყურს უგდებდა სოფლე მათგან ნამზობს ამაჯავ თავისის მამის საჭმეებისას.

ერთს დილას, რაღა ბწწინავლება ამომავლის ცისკრისა ჯერ კიდევ ებრძოდა დამის საბნელეს, რაღა პალასზედ ჯერ კიდევ თრთოდა ცის-ნამი და რადიშას მჭმუნვარე თვალში ბწწინავდა ცრელი და გაფითრებულ ბატეატან გამომხმოდა სკვდიანი რხევა, სკვდიანი, როგორც უფო ბუღბუღისა, რომელიც მიუჭუებულ დამეში დაჭკენისის თავის დაჭტეულს ბუდას—მაშინ მეტქი,—რადიშას ნატეკავრ გულიდამ უტრად აღმოხდა ხმა სახადიროდ გაწვევისა. მამის შემდეგ ეს პირველი ნადირობა იყო.

გაისმა თუ არა რადიშას საყვირის ხმა, ასტყდა ერთი ფაცა-ფუტი მოსამსახურეებისა, ჭოკებმა ფრთები გაიშალეს, ცხენები მსიარულეობით შეტოვდნენ და მალათა

ზარანის ყუფა გაიფანტა დილის რიყრავის მუდრეკე-
ბში.

სულ მზად იყვნენ.

და აჭა განხმარება მთავა და ზარმა. შორს ისმოდან
გიჟურის ტენების ხმა მონადირეთა ტყეებისა. მგელი
შოშოთ გაღეუული ხშირ ტყეში მიწობდა დასამაღავად,
გახურებული ძაღლები ჩაბობდნენ და ამოხობდნენ ხევე-
ბიდამ და ხან სიბილით გამაღებულნი იშვერდნენ ფეხს
და სკუპით გადავარდებოდნენ სოფელ კლდე-ღრეში.

მონადირენი უფრო და უფრო შორს მიდიოდნენ
და მათ ძახილით და ყვირილით ტყე ხმაურობდა.

შორს წავიდნენ მონადირენი, მაგრამ ვეკლავსად წინ
და შორს ჭაბუკი რადიშა წავიდა. მას უნდოდა რომ
გატოვებულ და გიჟურ ტენებითა მოეკლას თავისი წუხი-
ლი გულისა და უკან ამხანაგებს აღარ მოხედა. იგრძნო
თუ არა თამაშმა ტყენმა რომ ჩემს ნებაზედ მიმაგდესო,
გაფრინდა როგორც ფრინველი. ბევრი კლდე-ღრე გა-
დაიწა, ბევრს ხევესად გადავიდა როგორც ქარი; დიდხანს
მიწობდა ტყე-ტყე ტყენით, მაგრამ რადიშამ მანინ არ
აუგრიფა სადავე დასაყენებლად და ერთხელაც არ შეჭმი-
ნებია იმ უჩინობის და ხმის ადგილებისა. მანინ მძიმე
ფიქრნი ვერ დაითხო, ვერ მოიშორა თავიდან ჭაბუკმა
მსუადრმა და სულ მიაჩნებინებდა და მიაჩნებინებდა ტყის
გაფრთხილებით. ხან ის ფიქრები ჩამოეცლებოდნენ და მა-
შინ ჭადიშა ჭსტებებოდა ახალის ადგილების სილამაზის
სილავითა.

მათჯნებდა ტყის რადიშა და უცრად თავა-წინ
წამოუდგა მშვენიერი, ყვავილოვანი ველი, იმისთანა, რომ
მელიც მოჩვენება სოფელ სიზმრად უშეოთველს და
მშვიდობიანს სულს. დაინახა ღომინისა და თურინჯის
ხეები, მათზე ასული ვახუბი; ხშირ მწვანეთა შორის
წითლად ღვიოდნენ ვარდები; ყურთ მოკვამა მშვენიერი
ყუფა ბუღბუღისა და მურმური წყაროსი; ღვრის ფერი
თვესები მტკვინველ წყაროში თამაშობდნენ და დიდთა
მუნათა მაგრადობელ ჩრდილში მოჩანდა სათავე მეფის
სრა-სასახლისა.

რადიშა გაოცებული შედგა; ყოველიფერი, რასაც
ხედავდა, ხამად და უცნაურად ეჩვენა. რას ვქნა? ეს სა-
მოხიბველი ვარ, თუ რა არისო, იფიქრა. რადიშას შეე-
შინდა კიდევ ამ მშვენიერის სანახავისა: კვლავც თავადის
შეშორება შეჭმელა და კვლავც უკან დაბრუნება. მაგრამ

რაც მოულოდნელად და უცრად თავა-წინ გამოეცნადა
მას, იგი უფრო უმშვენიერესი იყო ყოველსავე მასზედ,
რასაც წუთის წინად ასე ძლიერ შენატროდა.

იგი იყო მშვენიერი ახალგაზდა ქალი, იმისთანა
ქალი, რომლის მგზავსა რადიშას არას რდეს არ ენახა
და რომლის წინაშე ყოველი ადამის შილი მუხლს მოი-
ურბდა და სიყვარულის სიტყვებს კი ვერ გაუბედავდა.
იგი მხოლოდ სასრუბით და თავისის-ცემით დაუწვებდა
ურუბას ხმა გაკმენდილის ალტაცებითა, როგორც ცილამ
მოვლენილს მოჩვენებასა.

რადიშას ძლიერ დაუწყო გულმა ტემა; უნდოდა
ეთქვა რამე, მაგრამ ენა არ დაემოწმებდა, თუცა აზრით
კი ეუბნებოდა მშვენიერს ქალსა: "ზე ახილვე მაგ მშვე-
ნიერის თვალბათა, ჭოი, ღმერთავ, და შემომხედე მე.
გამიცოცხლე სული ჩემი შენის ღვთიურის შემოსე-
დვითა!"

რადიშას მოაგონდა ბოლოს რომ ეს სახე სხვა
დროსაც უნახავს. სახელდობრ, იმ დამეს, როცა თავთ-
ვედა სულთ-მობრძავს მამას, ქვითინებდა და ჭსწველიდა
თავის გაჩენის დღეს, თითქო წინად-ჭვრძობდა რომ
მამის შემდეგ სიცოცხლე მისი მოწამილული იქნება მწუ-
ხარებით და მარტოობითა. სწორედ იმ დამეს, როცა სევდა
ისე ძლიერ მოაწვა გულზედ, რომ აღარ იცოდა რა ექმნა,
მაშინ უცრად მოეკლანა საკვირველი მოჩვენება, წარ-
მოუდგა თავა-წინ მშვენიერი ახალგაზდა ქალი, რომლის
ცაურმა ღამილმა სწრაფლად შეუშრო ცრემლი და საში-
ნელი წვა სულისა შეუმსრუბლა. იგივე მშვენიერი ქალი
ქალა ხელმოკრედ ედგა თავა-წინა.

ეს მშვენიერი დანახადი იყო გრინა სერბის მეფის
მამის-ერთა ქალი, რომელიც როგორც წმინდა წვეთი
ცის-ნამისა ვარდის ყვავილის ფოთოლზედ, ისე წმინდად
და საოუთად იზრდებოდა თავისის მამის სასახლეში.
იმისთანა სურვილი რა იქნებოდა, რომ მის ხნიერს მე-
ფეს, მის მამას მაშინვე არ აესრულებინა.

ის ადგილი, რომელმაც თავისის სიტურფით და
სიუხვით გააოცა რადიშა, მეფის ქალის გრინას საკუთა-
რი ზალი იყო: აქ მარტო მისთვის ყვარდნენ და სუნუნ-
ლობდნენ ვარდ-ზამბახნი, ბუღბუღი მარტო მისთვის
გალობდა, მშვენიერი და დიდრწონი ხეები მარტო მისთვის
დაუყურებდნენ სოფელ ჩრდილსა და გრილოსა.

წადიშას ცხენი გაქვავებულადავით უძრავად იდგა მე-
ფის ქალის წინაშე და თვით წადიშაც გულის-გდომით
ელადა, აცა ან ესლა შემომხედავს, ან ესლათ.

კრინამ შემოხედა. თვალნი მისნი დამეფე უფრო
ხნელნი იყვნენ და სახე უმტკვერო თოვლზედ უფრო
თეთრი ჰქონდა. შავი ნაწნავები გველებსავით ეყარა თოვ-
ლივით თეთრს მსრუბრებდ იმ ხორცაელს ანგე-
ლოსსა.

— სწორედ ის არის, ის! მას სიზმარი გი არ
ყოფილა, ცხადი იყო, როცა მე ეს პირველად ვახსე.
ჩემი მაცნოვარი, ჩემი სიტყვასევე ეგ არის! რა, დემონო,
დემონო, მისდა მთრთოლარე გულის ნეტარებით სახსე
წადიშა.

კრინამ შემოხედა და გაწითლდა. თვალნი განუბრ-
წყინდნენ, როგორც გასაფხულის მზე ღრუბლებ შორის
და აღის-ფერი ტუხები აუთრთოლდნენ. წაღაც უნდოდა
ეთქვა, მაგრამ ხმამ უღალატა: იგი ვერ ვყოფილბა
სიტყვას თავისის გმობის გამოსათქმელად. კრინას
გვინა, რომ მის წინაშე დგას ხორცელი ადამიანი გი-
ანა, წაღაც სულიერი, ციდიან მოკლებილი.

— საიღამა საჩ შენ, უცნობო უმაწილო ვაცო?
ძლივს წარმოგსთქვა ბოლოს კრინამ და ხმა მისი იყო
ისეთი საამო და ნაწნარი როგორც გუგუნნი გვერტისა:
„შენ მამის ჩემის ვარის-ვაცი არა საჩ; მისთა თავადთა
შორის შენ მე არ მინახვისან...“

წადიშამ თავისი მწვავე თვალი თვალში გაუყარა;
კრინამ ამ თვალთა სიმწვავეს ვერ გაუძლო, აირია და
თავი ჩადუნა. მეტე გი ისევე ახედა მალა და შესედა
წადიშას თითქო უნდაო სუგუნოდ დაჭსტებეს წადიშას
თვალთა მომხიბლავის ძალითაო.

— მე ვთხოვ მამა ჩემს, შენს მეფეს, რომ მიგო-
ლოს სასახლეში დიდებულთა შორის, უთხრა კრინამ:
შენ ისეთი მშვენიერი წამა საჩ...
ახლაგანდა მხედარი გაფითრდა, ენაზედ შეაკვდა
პასუხი... მსწრაფლ მოატრიალა ცხენი და როგორც
ფრინველი თვალთავან დაიკარგა.

მეფის ქალმა მწუნარებით გააყოლა მხედარს თვა-
ლი, მელაგები ჩამოყარა თითქო დაუდუნდაო და სახი-
ლამ მსწრაფლად გაუქრა ღამისი ვარდის-ფერი....

წადიშა ამას იქით აღარ წადირობდა. თავის ძამის
საფლავის სანახავადც გი მოიშალა სიარული. აღარც
ცრემლი მოჭსდიოდა და აღარც რხვან-გვინესა.

დაუყანგდა მძიმე რვინის აზრანი, დაუყანგდა ბწყინ-
ვალე რვინის პერანგი; სქელი მტვერი დაელო ცხენის
იარაღსა. ამ ქვეყნიერობაზედ აღარაფერი არ იტაცებდა
წადიშას გულს, აღარაფერი ესამოყენებდა. მას ერთის
ნახვით შეუყვარდა კრინა და მასად იყო სიტყვასევე მიეცა,
რომ ერთხელ კიდევ თვალთა ნახოს, ნახოს და იქვე
მოკვდეს კიდევ.

სალო წელიწადი წელიწადზედ მიდიოდა და წა-
დიშა, ძამის ანდერძისა გამო ვერ ჰბედავდა მეფის ვარ-
სედ მისვლას, თუცა იქ ნახავდა თავის დემონას, თავის
გულის სანატრელსა....

(შემდეგი იქნება.)

გ ა ნ ც ხ ა დ ე ბ ა

ისყიდება ქ. ტფილისში ყველა წიგნის მალა-
ზიებში:

- ანუშა ბატონიშვილი, ისტორიული მოთხრობა
ტრ. წიგულოვისა, ფასი . . . . . 20 გ.
- გოგია მინანუში, ლეგენდა აგ. წიგულო-
სა, ფასი . . . . . 5 გ.
- ალმანახი, შედგენილი გ. თუმანიშვილისაგან,
ფასი . . . . . 40 გ.